

Києві Центральна Рада вже 25 лютого 1917 року закликала український народ до боротьби за вільну Україну. Розгорнувся масштабний народний рух, який швидко набрав національного забарвлення, взявшись, передусім, за відродження національної культури, рідної мови і школи. Культурне, освітнє, наукове будівництво стало невід'ємною складовою українського державотворення. Українство активно взялося реалізовувати основні імперативи свободи слова, громадянських зібрань, політичної діяльності, творчості та вибору мови навчання й спілкування. З етнічної спільноти українці поступово перетворювалися на політичну націю. Доведено разом з тим, що протягом ХХ ст. Україна пережила низку змін влади, кожна з яких по своєму визначала розвиток української культури й освіти. Окреслено основні історичні періоди (1912-1920 рр., 1920-1940 рр., 1940-1960 рр., 1960-1990 рр.), які характеризувалися більше падіннями й втратами, аніж здобутками і досягненнями: від процесів руйнування української світоглядної ментальності з її екзистенційально-особистісним, кордоцентричним баченням реальності до відродження української світоглядної культури започатковане «шестидесятниками». Відродження української світоглядної культури дало змогу філософам та педагогам стверджувати суверенність батьківщини озброєними набутками попередніх періодів, які вступили в 90-х роках в нову творчу добу розвою філософсько-педагогічної думки.

Соціально-антропологічні ідеї в українській філософії освіти і виховання (1917 - 1991 рр.)

*А. А. Загородня,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

Виходячи із положення, що саме філософія є теоретичним базисом педагогіки, спрямовуючи пошук освітніми діячами обґрунтування шляхів виховання і соціалізації молодих поколінь, *установлено*: для української філософії освіти досліджуваного періоду увиразнилося осмислення соціально-антропологічних проблем у сув'язі з освітою, набули розвитку ідеї про соціокультурну ідентичність, культурну самобутність, збереження національної спадщини, історичних коренів. *Аргументовано*, що в основу соціально-антропологічної концепції людини (1917 - 1991 рр.) закладено ідеї розбудови Української держави на засадах гуманно-демократичного устрою, де чинне місце посідає національний характер життя людини, її цінності, відповідальність за долю нації, рішучість, дієвість, усвідомлення

Охарактеризовано сутність соціально-антропологічних поглядів на значення освіти С. Симовича, М. Шаповала, М. Шлемкевича, В. Кубійовича, В. Короленка, М. Сумцова. Розкрито антропо-етико-естетичні аспекти педагогічної майстерності, представлено типологізацію концепцій освіти крізь призму філософсько-антропологічного принципу, репрезентованих у спадщині

І.Зязюна. Доведено, що учений обґрунтував відкриту модель людини та освіти, засновану і на новій суб'єктній (гуманітарній) парадигмі, і на підґрунті попередніх систем, заснованих на об'єктній парадигмі, що поєднує інтереси індивідів загалом з їх унікальними духовними параметрами.

З'ясовано, що письменники-філософи досліджуваного періоду відігравали виняткову роль у творенні новочасної української національної ідентичності та визначали важливість дослідження тих спільнот, які в історичній ретроспекції забезпечували ідентичність і життєдіяльність народів.

Обґрунтовано авторську гіпотезу: для антропологічних поглядів культурно-освітніх діячів (1917-1991 рр.) характерне тандемне відрефлексування самонавчання і саморозвитку, які визнаються вихідним продуктом учіння особистості і є рівнями її пізнавальної активності. Доведено, що письменники-філософи досліджуваного періоду відігравали виняткову роль у творенні новочасної української національної ідентичності та визначали важливість дослідження тих спільнот.

Розкрито сутність поняття простір «тотальної комунікації» сучасності, трансформацію антропології та її конкретизацію у ключових аспектах існування і функціонування «*homo communicans*», зміст поняття «мовна антропологія», як наукового напрямку, що претендує на формування нової пояснювальної моделі сучасних соціокультурних процесів у кардинально змінених реаліях, пов'язаних із структурно-соціальними змінами глобального рівня. Доведено, що соціально-антропологічний підхід до розгляду освітнього середовища дозволяє: проаналізувати еволюцію взаємодії людини, природи, суспільства в історичному, соціальному, національному контексті; виокремити чинники та механізми формування національної ідентичності; дослідити стан, проблеми та перспективи формування національної системи освіти і виховання в Україні. Визначено, що у соціально-антропологічній перспективі цілі і завдання освіти мають бути органічно включені в освітній соціально-антропологічний простір, підґрунтям якого є різні концепції до визначення соціально-антропологічних ідей.

До історії розвитку основ філософії освіти в Україні (XVII– XX ст.)

*С. М. Шевченко,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

Вітчизняна філософія освіти свої витоки бере з другої половини XIX ст. (П. Куліш, П. Юркевич, К. Ушинський, Ю. Бачинський та ін.). Вагомий внесок у розвиток педагогічних ідей на Україні зробив Г. Сковорода. Вважав освіту засобом виховання народу, а витоками його педагогічних міркувань були традиції української етнопедагогіки, на ґрунті якої він сформулював положення про важливість трудового виховання за принципом «спорідненості», про моральне